

Й.СТАЛІН, В.БЕНЕШ І ЗАКАРПАТТЯ ВОСЕНИ 1944 р.

Друга світова війна вступила в свій завершальний етап і, здавалося, в дружніх відносинах двох союзників по антигітлерівській коаліції - Радянського Союзу та Чехословаччини - ніде не говорило про якісь різкі зміни. Глава чехословацького руху за кордоном, президент в еміграції В.Бенеш вважав, що виконання основних завдань, які стояли перед чехословацьким визвольним рухом, забезпечено. А завдання ці були китгело вказані для республіки: відновлення Чехословаччини в домюнхенських кордонах, створення воєннополітичних гарантій проти німецької загрози через союз з СРСР, проведення політичних та економічних реформ і врегулювання національних проблем.

Специфіка розв'язання цих завдань полягала в тому, що В.Бенеш та його найближче оточення із лондонської еміграції були політичними діячами, які потерпіли тотальну поразку в дні Мюнхену, і як наслідок, були людьми з «мюнхенським комплексом», що охоплював панічний страх перед німецькою загрозою, глибоке невдоволення до західних держав, які врядали Чехословаччину у 1938 р. Почуття власної малозначимості в політичній грі великих держав. Цей комплекс нестримно проткав В.Бенеша і більшу частину чехословацького політичного керівництва в обійми Сталіна, що й було зафіксовано в Договорі про дружбу, взаємну допомогу та післявоєнне співробітництво між ЧСР і СРСР від 12 грудня 1943 р. Треба відмітити, що згідно з цим Договором, уряд СРСР визнавав кордони Чехословаччини, якими вона були на 1 січня 1938 р. В.Бенеш та його прибічники в пошуках психологічного обґрунтування своєї відкрито прорадянської орієнтації, самі створювали і розповсюджували легенди про нібито радикальну еволюцію сталінського режиму, дослідившись при цьому на такі факти, як розпуск Комінтерну, обличчя держави з церквою, вихід СРСР із міжнародної ізоляції, його провідну роль у антигітлерівській коаліції.¹ Помилка чехословацьких політичних діячів була в тому, що вони вважали, або хотіли бачити, стратегією те, що для Сталіна було лише тимчасовою тактикою.

Ні один політичний діяч в Центральній та Південно-Східній Європі і не думав про те, що Бенеш запропонував Москві глибоке

визнання 1943 р. А саме: «Від цього моменту зовнішня політика обох країн (Чехословаччини і СРСР - авт.) повинна координуватися. Я повинен знати, яким буде ваша політика у відношенні Німеччини для того, щоб ми могли проводити спільну лінію з цієї проблеми у наших відносинах з США та Великобританією. Тому що Прага тут повинна проводити таку політику, як і Москва. Тісне співробітництво у військовій сфері. Пристосувати наші плани до досягнень у західній військовій науці, уніфікувати озброєння, встановити прямих зв'язок авіацій двох країн».²

Позиції Бенеша не могли змінити окремі застережливі голови сумнітів в щирості намірів Москви, які звучали як з радів чехословацької еміграції, так і з сторони західних політичних діячів. У відповідь на це Бенеш посилався на декларації радянського уряду про визнання незалежності країн Центральної та Південно-Східної Європи та невмішування у їх внутрішні справи.

Не залишилась у борту по відношенню до Бенеша і Москва, міністравала його настрої заявами про те, що Чехословаччину вважає найбільш конструктивним елементом в організації післявоєнної Центральної Європи. В.Бенеш, міністр закордонних справ А.Масаржак і вже хором чехословацькі комуністи відразу заохочували, що Чехословаччина буде мати найвигідніші позиції серед центрально-європейських держав. Систему безпеки в регіоні чехословацькі політичні діячі вбачали не в договірних зв'язках між країнами регіону, а в їх прямому союзу з СРСР. Вони чомусь були впевнені, що СРСР буде намагатись поставити тільки бар'єр перед німецьким «Дранг нах Остен». І якщо держави Центральної Європи будуть йому в цьому сприяти, то Москва немає потреби більшою мірою захищати країни регіону. Адже Радянському Союзу досить мати біля своїх кордонів ряд незалежних держав, зв'язаних з ним союзними договорами.

На фоні таких конструкцій тим більшим був шок для Бенеша та його оточення, коли ця модель почала розпадатись уже в кінці 1944 р. і із-за неї стало виглядати киме обличчя сталінської імперії. До того ж не де-небудь, а саме на території Чехословаччини.

У листопаді 1944 р. із вступом радянської армії на територію Чехословаччини, в її східну частину, Підкарпатську Русь (Закарпатську Україну) СРСР порушує відразу одну угоду і два договори від 18 липня 1940 р., договір від 12 грудня

1943 р., що фіксували визнання кордонів Чехословаччини на 1 січня 1938 р., та договору від 8 травня 1944 р., який передбачав поступову передачу визначеної території Чехословаччині її адміністрації. В момент, коли радянські війська вступили на територію республіки і взагалі в Центральну Європу, для Москви ці документи мінють свою функціональну роль. Московське керівництво вирішувало уже інші міжнародні проблеми, створювало умови для використання результатів перемоги, свого нового положення великої держави.² При цьому воно не забувало про такі «дрібниці» як відоміше російське «збирання земель», або прирощування території імперії за рахунок стратегічно важливих областей, до яких відносилось і Закарпаття. Приєднання його відкривало вихід Радянському Союзу в Дунайську рівнину.

Нагадаємо такий факт: радянське командування, незважаючи на неодноразові звернення генерала А.Свободи, командира чехословацького корпусу, що був сформований на території СРСР і в якому ввійшли тисячі закарпатців (переміщених 1938-1940 років), що пройшли горезвісний ГУЛАГ, не дозволило корпусу прийняти участь у визволенні Закарпаття і перекинуло його із Львовщини аж у південну Польщу, а потім на штурм Дуклянського перевалу, де він фактично перемолотий. Нова річ, що в Москві не бачили, щоб свідки і жертви ГУЛАГу прийшли Закарпаття і розказали землякам, який «рай» їх чекає після визволення в гортільській надзвладі.

20 квітня 1944 р. чехословацький уряд в еміграції прийняв рішення про від'їзд на визволену територію «Підкарпатську Русь» урядової делегації на чолі з міністром економіки і відбудови Ф.Неменем. Спираючись на радянсько-чехословацьку угоду від 8 травня 1944 р., делегація повинна була в найкоротші строки відбудувати в краї чехословацьку державну адміністрацію у відповідності з конституцією 1920 р. Однак делегація Ф.Немеда на Закарпатті чекала «приємна» несподіванка. Радянська військова адміністрація розділила край на дві зони: розвинуті, урбанізовані центральна і західна частини оголошувались оперативними зонами Радянської Армії, куди не допускались представники чехословацької адміністрації. Слаборозвинута гірська південно-східна частина віддавалась під управління чехословацької адміністрації. Ф.Немец створив у м.Хуст канцелярію урядового уломованого з президентом на чолі та 13 відділами, що мали бути своєрідними підрозділами міністерств. Але їм тут виконувати свої функції

делегатія не змогла.

За найбільш активної участі радянської військової адміністрації під керівництвом найвірнішого підручного Сталіна А.С.Мехліса в краї створювались нові органи влади, «народні комітети»,³ керовані, звичайно, комуністами. Ті з них, які спонтанно і декларували вірність чехословацькій конституції, негайно розпускалися, до того ж навіть в районах, що їх мала нібито контролювати чехословацька адміністрація.

Слід відмітити, що центристський настроєний президент Е.Бенеш допустився грубої тактичної помилки, яку з успіхом для себе використали радянські органи та їх маріонетки, закарпатські комуністи. У складі чехословацької урядової делегації не було нікого авторитетного політичного діяча Закарпаття, тільки декілька молодих офіцерів-закарпатців із складу чехословацького корпусу, при цьому головний із них І.Туряниця був давнім радянським агентом.

Ф.Немецу як главі чехословацької адміністрації, з самого початку радянські військові і керовані ними «народні комітети» чинили всілякі перешкоди у виконанні нею законних функцій. В результаті відносини між радянською військовою адміністрацією на Закарпатті як частини Чехословаччини і делегацією Ф.Немеда стали своєрідним тестом на виконання урядом СРСР своїх зобов'язань та декларацій про нестурчання у внутрішні справи ЧСР.

Чехословацький уряд вимагав, щоб його адміністрація на Закарпатті мала можливість встановити в ній радіозв'язок. Американський літак повинен був доставити на визволену територію радіопередатчик та групу його технічної обслуги. Уряд Бенеша пропонував угоду на приїзд на Закарпаття міністра оборони еміграційного уряду С.Інгра. Москва відповіла різкою відмовою, що стало першим радянським вето. Чехословацький посол у Москві З.Вірайнгер телеграфував про це 5 листопада 1944 р. в Лондон. В.О.Зорін (зап. ІУ європейським відділом НКДБ - акт.) вважає, що командування Червоної Армії не дає угоди на те, щоб в її оперативній зоні сідали іноземні літаки (підкреслення мене - акт.). Тому Зорін радить, щоб радіо послала через Тегеран, а потім ІУ доставлять на радянському літаку... А що стосується можливого приїзду Інгра на визволену територію, то Зорін констатував, що з вищевказаних міркувань Інгр повинен був би летіти через Тегеран, а далі летіти радянським літаком...⁴

Майже відразу радянська військова адміністрація починає

мобілізації закарпатської молоді в Червону Армію, маскуючи її добровільним рухом, що було грубим порушенням конституції ЧСР, бо участь громадян республіки, якими де-юре жителями Закарпаття на цей час були, в іноземній армії допускались тільки з дозволу президента. Органи НКВС почали також інтернаціоналізацію угорців і німців, корінних жителів Закарпаття, яких посиляли на відновлення заводів і шахт на Україні. «В перні дні не було ще ніяких ознак того, що Підкарпатська Русь могла б бути відірвана від Чехословаччини. Скоріше навпаки, 29 жовтня 1944 р. Немец разом з Турянцем, комуністом, головою русинської „Народної Ради“, прийняли участь у великих зборах в Хусті... Турянщина в своєму вступі палко відстоював єдність Чехословацької республіки. В цьому ж дусі він виступав і на сторінках повстанчої преси в Словаччині до цього. Але раптом комуністична партія різко змінила свій курс, керувчись ідеями, які стала помиривати радянська релігійна організація в Києві, з нападками на Чехословацьку і вислали, що Підкарпатська Русь була відірвана від Чехословаччини і приєднана до радянської республіки. Одночасно почалась мобілізація чоловіків до Червоної Армії.»⁵

На початку листопада 1944 р. в селах та містах Закарпаття проводили мітинги, організовані комуністами, на яких були прийняті резолюції і звернення до радянського уряду з проханням про возз'єднання з радянськом Україною. Сценарій спланований був Мехлісом із прибалтійського взірця 1940 р., тому в дипломатичні тонкощі особливо не вникали.

На Закарпатті дійсно був дух за об'єднання краю з Україною, але це була тільки одна із політичних течій, яка охоплювала не більше третина політично активного населення, та й то тільки в перші тижні після звільнення. 6 листопада 1944 р. в Ужгороді відбувся мітинг, присвячений 27-й річниці Жовтневої революції. Його учасники прийняли телеграму на адресу ЦК ВКП(б), в якій вказувалось, що віковичеві мрією закарпатських українців було жити в єдиній сім'ї з українським народом. Ця телеграма була опублікована не де-небудь, а в газеті „Правда“.⁶

Дублікація такої телеграми в офіційному центральному органі в Москві викликала крайнє здивування: занепокоєння в чехословацьких урядових колах в Лондоні.

Одночасно вітальну телеграму Сталіну з приводу річниці жовтня із Хусту послав і міністр Ф.Немец. В ній він вказував, що „приєднав славу“ на визволеній території. У відповідь на це

народний комісаріат закордонних справ СРСР висловив послу ЧСР у Москві своє здивування, бажаючи, очевидно, підкреслити, що ніскої влади у делегації Немеца там не має.

Ф.Немец здійснив різкий протест командувача 4-го Українського фронту з приводу „набору добровольців“ до Червоної Армії з Закарпатті, однак штаб фронту, де фактично правив І.С.Мехліс, протигнорував цей протест. Після неодноразових заяв Немеца командуючий фронтом генерал Петров відповів, що „він представляє чехословацькій адміністрації наказ про набір для відомо і не його дії зніходяться у повній відповідності з радянськими законами (підкреслено нами)“.⁷

Е.Бенеш відвідав 13 листопада 1944 р. радянського посла при совєтних урядах в Лондоні В.В.Лебедева і висловив йому „різке невдоволення недопустимими діями радянських військових органів в зв'язку з набором добровольців. Ці дії президент ЧСР інтерпретував як порушення радянсько-чехословацького договору від 12 грудня 1943 р. і угоди від 8 травня 1944 р. На слідуючий день Лебедев за дорученням В.М.Молотова просив, щоб чехословацький уряд відмовився від своєї вимоги у відношенні добровольців. «В знову повторив, - писав Е.Бенеш в телеграмі послу В.Фірлінгеру, - які не створить і це може створити труднощі, і як це може бути використано тут, в Лондоні, якщо стане без цнуні і суверенітету. Але ми повинні бути в цьому питанні послідовними, оскільки справа стосується дотримання законності“.⁸

Е.Бенеш вимагав від посла В.Фірлінгера, щоб він знов звернувся в радянський НКВС. Але Фірлінгер, як справедливо відмічють чеські дослідники, був більше представником радянського уряду при уряді Чехословацьким, ніж чехословацьким послом при радянському уряді. Замість того, щоб протестувати проти незаконних дій радянських військових властей на території Чехословацьким згідно з інструкціями президента, він намагався зєсновоїти лондонський уряд, підкресливши, що, навпаки, все якось „налаштується“.

18 листопада 1944 р. Е.Бенеш знов телеграфував Фірлінгеру, щоб він протестував проти мобілізації закарпатської молоді в Червону Армію і проти відкритої кампанії за приєднання краю до Радянського Союзу, якою керували комуністи. Але Фірлінгер ігнорував інструкції президента і в своїй відповіді 19 листопада відкрито виступав трубадуром москви: «Я був би дуже вдячний тому, хто б мені пояснив, в чому полягає примусо-

вість набору в ряди Червоної Армії. А те, що говорять про Турянцю, мене просто дивує. Я знаю Турянцю як виражену людину... Кажуть, що він опинився в такій ситуації, коли не знав, до Якому рухити. А вже можна було чекати, що на Підкарпатській Русі буде складний рух за приєднання до СРСР. Радянська громадськість в деякій мірі сама адивована горлечем зустріччю Червоної Армії і співдянини можлими і другими рисами місцевого населення з Україною. Тут про це пишуть в багатьох статтях. Я сумніваюсь в тому, що радянська адміністрація ніхось намірено підтримує рух за приєднання до СРСР, хоча і не мінає йому. Навближчим часом я отримав точні відомості з цього приводу. Я вважаю що проблему дуже павильно, тому вирішив узнати думку Готвальда (зісі) з цього приводу. Готвальд сказав, що був би дуже адивований, якби заши були ніхось зміни радянської політики. Але він переконаний, що на Підкарпатській Русі є спонтанний настрій за приєднання до СРСР, чого можна було очікувати. З Турянцем у нього немає зв'язку... Готвальд вважає, що радянська адміністрація не може силою перешкодити спонтанним проявам настроїв населення за приєднання до СРСР. Чоскля не буде заради нас і для нас виконувати роль поліцейського. Але Готвальд не думає, що ці прояви були інспіровані офіційними властями".⁹

Тут і без коментаря ясно, що це було не донесення посла, а виступ адвоката політики Москви, та це з аргументацією комуніста Готвальда, який хоч і не має зв'язків з своїм закарпатським товаришем по партії Турянцем і відповідно не міг мати інформації про становище в краї, але це не перешкодило йому безапеляційно говорити про "непричетність" радянської адміністрації щодо розвитку ситуації. Посол Фірінгер гідний був відкликання, але комбінатійна політика Бенеша не дозволяла йому цього зробити. Відкликання прорадянськи і прокомуністично настроєного Фірінгера без сумнівів викликала б незадоволення армії, але цього як раз Бенеш боявся. Незважаючи на це, він знов вимагав від Фірінгера протестувати проти мобілізації на Закарпатті і дотримання домовленостей. Посол мав зустріч з Д.А.Боріном, але закликав йому протест чехословацької сторони згідно з інструкцією президента, не наважився.

Згідно з донесенням Фірінгера Борін стверджував, що Червона армія діла під тиском загального піднесення і вимог із сторони добровольців про прийняття їх у ряди Червоної Армії. Наша делегація із самого початку не змогла встановити тісний

з'язок з командуванням і замість того, щоб спокійно і реалістично обговорити цю проблему, вона відразу вступає у гострий конфлікт з командуванням фронту, що з її сторони було грубою помилкою, тому що положення її було дуже складним... Борін відкресляв, що на цю проблему треба дивитись спокійно, нахмір-на нервовість може тільки пошкодити. Тільки таким иликом можна вирішити цю проблему. До цього я хотів би додати, що тут відчувається сильке незадоволення нашою делегацією. Не всі причини мені відомі. Може конфлікт з генералом Петровим був надзвичайно гострим, а може це зв'язано з вимогами делегації в Словаччині і на фронті. Цілоком секретно можу повідомити, що в НКВС вважають, що серед членів делегації є сильні антирадянські настрої і що жителі Карпатської України її не визнають. Я просив би щоб це нос повідомлення було правильно інтерпретовано. Особисто я не придаю цьому великого значення, але мені здається, що делегація повинна бути дуже обережною. Рішуче відкидаю припущення, що йдеться про якісь потаємні задуми радянських властей, які вимагаються дотримувати всі договірні зобов'язання, у яких немає ніякого нахилу змішуватись у наші внутрішні справи".¹⁰

Таким чином, чехословацький посол зперше живєє у своєму кохосенні президенту термін із лексикону другої сторони, а саме, "Карпатська Україна". Е.Бенеш зробив вигляд, що не помітив цього і знов вимагав рішуче виступити проти змішування у внутрішні справи Чехословацьчини. Сдначе в його директиві від 23 листопада є вже і натяк на можливість компромісу: Чехословацький уряд міг би примиритись з тим, що сталося на "Підкарпатській Русі", але при цьому вимагав від радянських властей гарантії, що вони не повторять цього в Словаччині. І як компенсація за таку зяву він готовий був угаїти від Заходу негативний досвід відносно з СРСР. Це лалі пішов найближчий сподвижник Бенеша міністр Г.Ріпка. 6 грудня 1944 р. в телеграмі Ф.Фірінгеру в Москву він зперше намагає на можливість зрішення закарпатської проблеми шляхом угоди, яка була б підписана вісіма віями. Замчаймо, Фірінгер сповістив радянське керівництво про відступ чехословацького уряду.

26 листопада відбувся, як відомо, при антанному сарпанні радянським військовим властей, в Муначеві, "з'їзд народних комітетів" і прийняв маніфест про "возз'єднання Закарпатської України з Українською РСР". 3 грудня "Народна Рада" Закарпатської України видала декрет про припинення зв'язків з уповно-

Важеним чехословацького уряду, інформувала Е.Бенеша про прийнятий маніфест і висловила спевненість, що він не стане перешкодою його здійсненню. Президент Бенеш абсолютно правдиво ігнорував цей «документ» маріонеточного органу, яким була «Народна Рада», в Ужгороді. Адже згідно з міжнародним правом були які «державні органи» і структура, створені військовою адміністрацією чужої армії на території суверенної держави є незаконними і визнанням міжнародною спільнотою не підлягають.

Для адміністрації Е.Бенеша на Закарпатті сталась така ситуація, коли перед загрозою поданих збройних провокацій із сторони т. зв. «народної дружини» вона змушена була вийти за межі краю 8 грудня 1944 р.

15 грудня 1944 р. посол Ф.Фірлінгер на вимогу президента відвідав З.А.Зоріна в НКВС СРСР і інформував його про ситуацію, що створилась. Але Зорін, як завжди, виявився «неінформований». Але, що інформація йшла по каналах іншої установи, не НКВС, а НКВС. Зорін заявив, що точка зору радянського уряду з питання Закарпатської України йому це не відома, але підкреслив, що СРСР не хоче змішуватись у внутрішні справи Чехословаччини. Дивно і парадоксально звучить донесення про цю розмову, яке скоріше можна вважати рекомендацією... Кремля. Ф.Фірлінгер писав: «Враховуючи розвиток подій на Підкарпатській Русі, я б вам радий передати через Петруцана (закарпатський комуніст, член Державної Ради ЧСР - австр.), або Немеца Вану відповідь на звернення Закарпатської Української Ради. Ви могли б заявити, що Чехословаччина ні в якому разі не буде протиставитись волеві народу Закарпатогоукраїнського народу і що уряди ЧСР і СРСР в даний момент домагаються між собою таким способом, щоб наша дружба в СРСР і наші відносини з 40-мільйонним українським народом не уіррилихась ще більше. Треба врахувати великі жертви, які зав'язав український народ у цій війні». Дипломат пропонував своєму президентові повну капітуляцію.

Відбув радянських представників про те, що події на Закарпатті налягли собою спонтанний рух і радянськими органами стучатися до не підтримується, Бенеш інтерпретував як прояв коливань, відсутність у Москві чіткої уяви відносно майбутнього цього краю. В телеграмі Е.Немеца в Москву від 19 грудня Бенеш висловив припущення, що «рух за приєднання до Радянського Союзу організований... кінівською радіостанцією і деякими українськими комуністами».¹²

Цей сюжет перекочував і в роботи деяких чеських істориків. М.Калпал вказує, що ініціатором відокремлення Закарпаття від ЧСР були радянські військові і українське республіканське керівництво.¹³ З такої точки зору, це міф, що його створив не інший, як Сталін. Відсутність у радянських військових ставленні ери всякої політичної ініціативи загально відома. В той час «намісником» був М.С.Крупнов, досвідчений дипломатський царедворець, який ніяк не міг з власної ініціативи ініціювати серйозні ускладнення у відносинах СРСР з державами антигітлерівської коаліції. Все це робилось без всякого сумніву, в волі Сталіна, що завжди змів ковати свої комбінації.

Як не намагався уряд Бенеша держати в секреті від широкій громадськості виникнення серйозного тертя між ЧСР і СРСР, в кінці листопада - на початку грудня відомості про них проникли в пресу союзних держав. Події в Закарпатті англійська і американська преса інтерпретували як доказ неможливості рівноправного союзу між СРСР і малими державами Центральної Європи. Помітність своєї надміру односторонньої зовнішньополітичної орієнтації, мабуть, зрозумів і Бенеш. В розмовах із західними дипломатами, посилавчись на події в Закарпатті, він підкреслював, наскільки невигідно Заходу залишати Чехословаччину один на один з Радянським Союзом і наголошував на необхідності збереження рівноваги між Сходом і Заходом.

24 грудня 1944 р. відбулась зустріч Ф.Фірлінгера, Е.Немеца з замісником наркома іноземних справ А.М.Вининським, який на своє досвід «об'єднання» з СРСР Прибалтики у 1940 р. Вининський вжив м'яко заявив, що «народний рух на Закарпатській Україні не є випадковим явищем, що він має свої національні і історичні корені. В зв'язку з цим радянський уряд не може і не хоче його ігнорувати».

Ф.Фірлінгер, як і слід було чекати, з надзвичайною легкістю від імені чехословацької сторони відмовився від попередніх заяв свого уряду, зокрема проти набору добровольців. В Лондон Фірлінгер послав міжнародну делегацію, в якій писав, що СРСР вважає проблему Закарпаття вирішеною самим розвитком подій в цьому краї. Адуци назустріч побажанням Бенеша, радянський уряд згоден урегулювати цю проблему між СРСР і ЧСР на договірній основі кітенте.¹³

Остаточно деморалізований був і Е.Немец, біля того, він був наляканий різким формулюванням Вининського. З листопада

нему Йемец писав в кінці 1944 р., що затягування в рішенні закарпатського питання може мати негативні наслідки для емігрантського уряду, бо в рішенні цієї проблеми встали питання більш широкого плану. В додатковому повідомленні Ф.Йемец прямо вказував, що якщо уряд і далі вестиме політику ігнорування закарпатського руху, то йому загрожує ізоляція не тільки на Закарпатській Україні, але і в Словаччині, і він може опинитися в кінці кінців на положенні польського емігрантського уряду.¹⁵

Е.Бенеш був вкрай здивований позицією найсильнішого інформатора в цьому питанні Ф.Йемеца. В телеграмі на його ім'я він викликав свої позиції з даного питання. Він писав: «Ми можемо в даний момент констатувати, що свої суверенні права на Підкарпатській Русі ми здійснювати не можемо, але в той же час ми не можемо від них просто так відмовитись. В цьому нема ніякого переходу відтінку по відношенню до СРСР: наскільки я можу судити з висловлювань Зоріна, Виноградського і Молотова, радянський уряд не добре розуміє. Ви говорите, що справа СРСР різнати, чи викличе розв'язка цієї проблеми труднощі на міжнародній арені. Це не завжди так, ЧСР також повинна визначити, чи не викличе це ускладнення на міжнародній арені. Я впевнений, що такі труднощі виникнуть для нас обох, при цьому для ЧСР далеко більші, ніж для СРСР. Для нас це був би дуже небезпечний прецедент, бо його нагайно використали б Польща, Угорщина і Німеччина».¹⁶ Поборвання такого прецедента нового поділу території Чехословаччини у Бенеша було небезпідставним, бо хоча рішення Мюнхенської конференції 1938 р. і були денонсовані великими державами, членами антитітлярівської коаліції, питання кордонів з Польщею та Угорщиною це не були урегульовані.

Рішення проблеми затягувалось, посередництво Фірлінгера результатів не дало, тому в цю справу вирішив втрутитись сам К.В.Сталін. Він викликав до себе К.Готвальда (вперше за всю війну), щоб той його інформував (!) про суть конфлікту. Ініціатор конфлікту викликає абсолютно сторонню, неінформовану людину, щоб вона йому виклала суть конфлікту. Типовий хід орієнтального тирана.

23 січня 1945 р. Сталін направив листа президенту Е.Бенешу. Починався він дуже оригінально - «сьогодні я довідався від товариша Готвальда» про те, що у чехословацького уряду склалось враження, ніби радянський уряд хоче в односторонньому порядку вирішити питання про Закарпатську Україну, що протирічить

договору між двома країнами. «Повинен Вам сказати, - підкреслює Сталін, - що якщо у Вас створилось таке враження, то воно виходить на недорозумінні. Радянський уряд не забороняє і не міг заборонити населенню Закарпатської України висловити свою національну волю. Це тим більш зрозуміло, що Ви самі чимі в Москві говорили про Вашу готовність передати Закарпатську Україну Радянському Союзу, при цьому, як Ви, мабуть, пам'ятаєте, я не дав тоді на це свою згоду. Але з того, що радянський уряд не забороняє закарпатським українцям висловити свою волю, ні в якому разі не слід робити висновок, що радянський уряд має намір нічого порушити договір між нашими країнами і одностороннє вирішити питання про Закарпатську Україну. Думати так було б образою для радянського уряду». Сталін запропонував вирішити це питання по домовленості між Чехословаччиною і СРСР в той момент, коли це вважатимуть обидва уряди за доцільне.¹⁷ Але і тут великий Торжвемада духаivism, бо як показав розвиток подій, завершив це справу він, коли вважав це за потрібне для СРСР.

У своїй відповіді Е.Бенеш висловив побажання, щоб переговори в питання про Закарпатську Україну були проведені після мирної конференції, тобто тоді, коли буде забезпечено відновлення домижхенських кордонів Чехословаччини з Німеччиною і Польщею. Обмін листами між Сталіним і Бенешем фактично проблема Закарпаття була вирішена. Юридичне її оформлення було відкладено до закінчення війни.

І все ж таки Сталін не бажав чекати мирної конференції. Тому прем'єр-міністр Чехословаччини З.Фірлінгер був запрошений у Москву відразу ж після закінчення війни і 29 червня 1945 р. між СРСР і ЧСР був підписаний договір про перехід Закарпаття СРСР. Характерно, що ніхто із угорської та всієї Народної Ради не був запрошений навіть для того, щоб посидіти в коридорі. Сам самим Сталін в властивим йому цинічному підкреслює маріонетковість «Закарпатської України» і її «уряду».

Л і т е р а т у р а

1. Mastný V. The Beneš-Stalin-Molotov Conversations in December 1943; New Documents, Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, Bd. 20, Jahrgang, 1972, Heft, 3, Sept. 1972, S. 389.
2. Kaplan K. Pravda o Československu 1945-1948. Praha, 1990, s. 3-12
3. Vojensko-historický archiv ČSFR. Fond VOB, válečný deník listopad-prosinec 1944 / VBA/.

4. Fierlinger Z. Ve službach ČSR. Paměti z druhého zahraničního odboje. Praha, 1948, d. 2; Bruegel J. W. Případ Podkarpatské Rusi. /Sovětská agrese proti Československu 1944-1945/. - Doklady a rozpravy Ústavu dr. Edvarda Beneše. Londýn, 1951, s. 5.
5. V H A - V O Ů, válečný deník, listopad 1944.
6. Pravda. 1944, 7. listopad.
7. V H A - V O Ů, válečný deník, listopad-prosinec 1944.
8. Bruegel J. W. Případ Podkarpatské Rusi. s. 6.
9. Ibid., s. 7-8.
10. Ibid., s. 8-9.
11. Fierlinger Z. Ve službach ČSR. d. 2. s. 468-469.
12. Bruegel J. W. Případ Podkarpatské Rusi. s. 11.
13. Fierlinger Z. Ve službach ČSR. d. 2, s. 452.
14. Советско-чехословацкие отношения во время Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. Документы и материалы. - М., 1960. - С. 11-13.
15. Bruegel J. W. Případ Podkarpatské Rusi. s. 17-18.
16. Советско-чехословацкие отношения... С. 221-224.